

A szövegértési és matematikai kompetenciák fejlesztési lehetőségei a forrásközpontú történelemtanításban

GORTVA JÁNOS

gortva.janos@uni-eszterhazy.hu

*Eszterházy Károly Egyetem Gyakorló Általános,
Közép-, Alapfokú Művészeti Iskola és Pedagógiai Intézet, Eger*

Kulcsszavak: *kompetenciafejlesztés, történelemtanítás, forrástípusok, mintafeladatok, forrásközpontúság, matematika, anyanyelvi kommunikáció*

Összefoglaló

A forrásközpontú történelemtanítás során a tanulók olyan összetett, sokszínű tevékenységet végeznek, amely igen sok kompetenciatérület együttes fejlesztését valósíthatja meg. Ebben a cikkben olyan konkrét feladatminták szerepelnek, amelyekkel lehetőség van a szövegértési és a matematikai kompetenciák fejlesztésére. A forrásokkal való munka így nemcsak a történelmi ismeretek megszerzésének eszköze, hanem kompetenciafejlesztő eszköz is. Természetesen a címben kiemelt két kompetencián kívül egyéb készségek is könnyen fejleszthetők a forrásfeldolgozás során, a pedagógus ugyanis a forrástípusokat és a hozzájuk tartozó feladattípusokat is szabadon kombinálhatja a pedagógiai folyamat során.

Bevezetés

A forrásközpontú történelemtanítás és a források használatára való felkészítés a történelemtanár egyik nagyon fontos feladata a középiskolai évek során, hiszen az érettségi vizsga követelményei alapján a diákoknak a vizsga idején rendelkezniük kell a következő készségekkel: „Legyen képes információkat gyűjteni a forrásból megadott szempontok szerint, összevetni az információkat ismereteivel, az eltéréseket megfogalmazni és indokolni. Tudjon forrásokból gyűjtött információkra vonatkozó kérdésekre válaszolni szöveges forrás, képi forrás, statisztikai táblázat, diagram, grafikon, térkép, térképvázlat, ábra alapján. Legyen képes képi forrásokat saját szavaival leírni, ismereteivel összevetni és a nagy történelmi korszakok, korstílusok szerint csoportosítani. Tudja értelmezni a szöveges forrásokat a megadott szempontok szerint, és tudjon forrásokból gyűjtött információkra vonatkozó következtetéseket megfogalmazni.”¹ A felsorolás nem teljes, de az idézett részből is látszik, hogy a forrásokkal való munka rendkívül összetett. Terjedelmi okokból

¹ Történelem részletes érettségi vizsgakövetelmények. [https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatasi/erettsegi/vizsgakövetelmények2017/tortenelem_vk_2017.pdf]

a különféle forrástípusok jellemzésétől, bemutatásától ebben a cikkben eltekintünk, de Kőfalvi Tamás és Makk Ferenc (2007) *Forrástani ismeretek történelemből* című munkája jó szívvel ajánlható az érdeklődő kollégáknak.

A forráselemző munka folyamata, haszna

A forráselemző munka mind a diáktól, mind a tanártól nagy odafigyelést és precizitást kíván meg. Mészáros Ádám (2017: 23–27) *A levéltár-pedagógia szerepe a történelmi gondolkodás fejlesztésében* című munkájában rámutatott, hogy a levéltári forrásokkal való munkára remek lehetőség adódik a levéltár-pedagógiai foglalkozásokon. Természetes ugyanakkor az időbeli és térbeli korlátok miatt a levéltári órák száma csak csekély lehet. Ennek ellenére a forráshasználatról nem kell lemondanunk, s a tankönyvi kínálatnál jóval szélesebb körből válogathatunk, hiszen rengeteg forráskiadvány és szakirodalom áll rendelkezésünkre, amely didaktikai előkészítést követően a tanórán felhasználható. A források előkészítése komoly tanári feladat, hiszen nagyon fontos, hogy megfelelő megfigyelési szempontok alapján irányítsuk a tanulók figyelmét a problémára, és segítsük az ismeretek szintézisét. A forráselemzésnek természetes módon része a forráskritika is, így egy megfelelően kiválasztott és feldolgozott forrás újabb kérdések felvetésére inspirálhatja a tanulót, olyan összefüggéseket láttathat meg, amelyek eddig a felszín alatt maradtak. Az előkészítés feladata azonban a pedagógusé, hiszen nagyon fontos, hogy a megfelelő időben megfelelő forrást adjunk a tanulók kezébe. A forráshasználat megköveteli a fokozatosságot, a redundanciát, a relevanciát és az arányosságot elveinek figyelembevételét is. A redundancia elvének alkalmazása lehetővé teszi, hogy a feladatokat a gyengébb képességű diákok is megfelelő szinten meg tudják oldani. A relevancia elve szerint a forrásnak alkalmasnak kell lennie a feladat megoldására, az arányosság elve pedig azt követeli meg, hogy az egyes feladatokhoz megfelelő mennyiségű és minőségű forrás tartozzon (Kőfalvi-Makk 2007: 25).

A diákok számára is egy rendkívül összetett feladat a történelmi források elemzése, amely több szakaszra bontható. Az egyes szakaszok bemutatásától terjedelmi okokból szintén el kell tekinteni, de fontos utalni Vajda Barnabás (2011) munkájára, aki ezeket a szakaszokat részletesen is bemutatja.

Ez a rendkívül összetett folyamat azonban olyan készségek fejlődését kívánja meg, amelyek miatt nemcsak a történelmi ismeretszerzés eszközét láthatjuk a forráshasználatban, hanem a matematikai és az anyanyelvi kommunikációs kompetenciák fejlesztésének lehetőségét is. Az anyanyelvi kommunikációs kompetenciát ráadásul többféle módon is fejleszthetjük, hiszen a szövegek értelmezése, az információkeresés a szövegértési kompetenciát fejleszti, a következtetések, megállapítások megfogalmazásához pedig szükség van a gondolatok szabatos megfogalmazására. A statisztikai típusú források használata esetén a pedagógus két módszer közül választhat attól függően, hogy milyen célt szeretne elérni. Az egyik a vizualizáció, a másik pedig a verbalizáció módszere. Az első esetben a szöveggént vagy számként megfogalmazott információkat kell a tanulóknak képilleg megjelenítenie, például grafikonná alakítva azokat. A verbalizáció módszere ennek az ellenkezője, a képi jellegűen megjelenített adatok szóbeli információvá formálását célozza. Mindkét módszer remek fejlesztője a matematikai kompetenciáknak, hiszen a diáknak a sikeres munkához mindenképpen a számok világában kell mozognia és egy matematikai adatsort kell előállítani, vagy éppen abból kell szöveges információt létrehozni, következtetéseket levonni.

A fentiek jól bizonyítják, hogy a történelmi források feldolgozása elsősorban természetesen a történelemóra feladata, de az ezekkel való munka haszna egyértelműen kimutatható más tantárgyak esetében is. Így a tantárgyak közötti kapcsolat folyamatosan erősíthető a forráshasználattal, hiszen akár a matematikatanár vagy a magyartanár is vihet az órájára olyan feladatot, amelyben az osztály által éppen tanult történelmi korszakra vonatkozó források vannak, s miközben az adott tantárgyra vonatkozó kompetenciákat fejleszti, a diákok történelmi ismeretei is gazdagodnak, az óra pedig színesebbé tehető. Ráadásul minél többet találkozik a diák egy adott ismeretanyaggal, annál hatékonyabb lesz a felidézés a későbbiekben, tehát sikeresebb a tanulási folyamat.

A mintafeladatokról

Ez az írás alapvetően gyakorlati céllal készült, ezért legnagyobb részét a mintafeladatok teszik ki. Természetesen joggal mondhatnák a pedagógus kollégák, hogy rengeteg forrásgyűjtemény és munkafüzet áll rendelkezésre, ezért nincs szükség újabb mintafeladatok készítésére. Érdeemes azonban megnézni az elkészített feladatokat, mert arra igyekeztünk példákat hozni, hogy hogyan lehet a szakirodalom felhasználásával tanórai munkára alkalmas feladatokat készíteni. A munka során régebbi és újabb szakirodalmakat csakúgy felhasználtunk, mint régebbi tankönyveket. Természetesen az ilyen jellegű feladatok, a források didaktikai előkészítése sok munkát ró a pedagógusra, de időről időre érdemes lehet egy-egy ilyen feladatlap elkészítése, mert a diákok ezáltal olyan forrásokkal ismerkedhetnek meg, amelyeket a tankönyvek, feladatgyűjtemények nem tartalmaznak. Ez azért is rendkívül hasznos, mert az érettségi vizsga során is előfordulhat, hogy ismeretlen forrással találkozik a tanuló. A pedagógus pedig megbizonyosodhat arról, hogy diákjai valóban készségi szinten elemzik a forrásokat, hiszen kizárható, hogy korábban találkoztak az eléjük kerülő feladatokkal.

A következőkben közölt feladatok mindegyike a földrajzi felfedezések és a spanyol nagyhatalomság korszakához kapcsolódnak, de nem kötődnek szorosan egyetlen tankönyvi leckehez, ilyen módon akár úgy is felhasználhatók, hogy csak egyet vagy néhányat használunk fel a téma feldolgozásakor.

A feladatok megfogalmazásakor nem törekedtünk a teljességre, ezek csupán ötletek, természetesen bármelyik forrás feldolgozása további kérdésekkel, feladatokkal bővíthető.

Feladatok szöveges források elemzéséhez²

1. A forrás alapján válaszolj az alábbi kérdésekre!

„[...] amikor beléptek a kincsek házába, mintha magukon kívül lettek volna. Minden zugot felkutattak, mindent maguknak akartak, a mohóság kerítette hatalmába őket. Aztán mindent kihurcoltak, ami egyedül az övé volt, ami csak őt illette meg, az ő saját része volt; minden értékes és becses holmit: nyakékeket nagy kövekkel, finom művű karpereceket, arany karkötőket és csuklófüzereket, bokára való arany csörgődíszes pereceket, és királyi koronákat, valódi királyi holmikat, amik egyedül neki [Moktezumának, az azték királynak] voltak fenntartva. És a többi, számtalan sok ékszerét.

² Természetesen a kérdések a tanórán megfigyelési szempontokká alakíthatók, így lehetőség van arra is, hogy frontális osztálymunkában, adott megfigyelési szempontok alapján dolgozzuk fel a forrásokat.

Mindent összeszedtek, mindent birtokukba vettek, mindent elraboltak; mindent sajátjuknak tekintettek, mindent kisajátítottak, mintha tulajdonuk lett volna. És azután, hogy mindent megfosztottak aranydíszétől, amikor minden aranyat kiválogattak, az összes többi egy helyre gyűjtötték, összehordták az udvar közepére, a belső udvaron minden tele volt drága tollakkal.” (Indián krónika a XVI. századból. Forrás: Száray Miklós 2007: *Történelem II.* Budapest: Nemzeti tankönyvkiadó.)

a) Milyen volt az azték uralkodó anyagi helyzete? Válaszodat indokold!

.....

b) Kik lehetnek a látogatók, akik az uralkodó udvarába érkeztek?

.....

c) Hogyan viselkednek ezek a látogatók, mi érdekli őket a leginkább?

.....

d) Ki a látogatók vezetője?³

.....

2. Válaszolj a forráshoz kapcsolódó kérdésekre!

„Őfelségeik, mint az óceán-tengerek urai, nevezett don Cristobal Colónnak [Kolumbusz Kristófnak] adományozzák mostantól fogva mindazoknak a szigeteknek és szárazföldeknek az admirálisságát, amelyeket ő személyesen és mestersége révén felfedez vagy megszerz ezen a tengereken és óceánokon, az ő halála után pedig örökre utódainak és unokáinak [adományozzák] ezt a címet az összes velejáró kiváltságokkal és előjogokkal [...] Őfelségeik kinevezik Colónt alkirályukká és főkormányzójukká [...] azokra a szigetekre és szárazföldekre, amelyeket ő [...] felfedez vagy megszerz és e szigetek mindegyikének kormányzására azt kell majd kiválasztani, aki a legalkalmasabb erre a szolgálatra [...]. Az összes és bármifajta áruk után, legyen az igazgyöngy vagy drágakő vagy ezüst, fűszer és egyéb holmi és áru [...], amelyeket majd vásárolnak, cserélnek, találnak vagy szereznek a nevezett admirális határain belül [...] bírja és visszatarthatja magának az összes megszerzett áruk tizedrészét, számításba véve az összes költségeket, s a fennmaradt kilenc részt elküldi Őfelségeiknek.” [1492. április 17.]

(A spanyol királyok és Kolumbusz szerződése. Forrás: Magidovics, I.P. 1968: *A földrajzi felfedezések története.* Budapest: Gondolat kiadó. 131–132.)

a) Milyen címeket szerzett meg Kolumbusz a felfedezett területeken?

.....

b) Milyen hasznot remélnek a felfedezésekből a szerződő felek?

.....

c) Milyen részesedést kap a felfedezés hasznából Kolumbusz?

.....

d) Kik a forrásban spanyol királyok?

.....

³ Olyan előzetes ismeret meglétét feltételezi a kérdés, amely miatt csak összefoglaló órán vagy témazáró dolgozatban fordulhat elő.

3. Válaszold a forráshoz kapcsolódó kérdésekre!

„Ha itt püspökeink és prelátusaink lesznek, ezek – követve a szokást, mely bűneink büntetéseként ma fennáll – rendelkezni fognak az egyházi jövedelmekkel, s ezeket külső fényezésre meg egyéb bűnös hajlandóságok kielégítésére fordítják, a birtokaikat pedig örökül hagyják rokonaiknak és gyermekeiknek... Ha pedig az indiánok meglátják, hogy az Úr szolgálói a Mammon hatalmában vannak s léhán viselkednek, és megtudják, hogy az egyház szolgálói bűnbe süllyedtek, mint ahogy ez napjainkban, Spanyolországban történik, akkor az indiánok meg fogják vetni, az őslakosok ki fogják gúnyolni hitünket. Ez pedig olyan kárt okozhat, amelyet, úgy vélem, semennyi prédikációval sem lehet ellensúlyozni.” (Hernando Cortés levele a spanyol királynak 1519-ben. Forrás: I.R. Grigulevics 1981: *Kereszt és kard*. Budapest: Kossuth könyvkiadó. 64.)

- a) Mire költik az egyház jövedelmeit a forrás szerint?
.....
- b) Milyen erkölcsi problémákat tapasztaltak a kor emberei a papokkal kapcsolatban?
.....
- c) Mely fontos egyházi szabályt szegték meg a papok, ha gyermekeik születtek?
.....
- d) Miért kell elkerülni azt, hogy az indiánok lássák a papok erkölcstelenségét?
.....
- e) Hogy nevezzük azt a vallási mozgalmat, ami a papok, illetve az egyház erkölcstelenségei miatt indult Európában?⁴
.....

4. Válaszold a forrásokhoz kapcsolódó kérdésekre!

A. „Az angol intervenció [beavatkozás] Hollandia, Zeeland tartományokban, az Indiákon és az Óceánon oly mértékű, hogy pusztán defenzív [védekező] eszközökkel visszaszorítani azt képtelenség, ezért lobbantjuk lángra az anyaországot, melynek védelmére erőiket máshonnan kell elvonniuk. [...] Nagyon jó tengerész az angol, ez az igazi erősségük. Így hát Őfelsége Armadája nem pusztán erőt kell, hogy képviseljen, a lehető legnagyobb és legfélelmetesebbnek kell lennie. [...] Az Armada célja nem más, mint az Indiákon hajózó hajóink biztosítása, majd Németalföld visszaszerzése.” (Egy spanyol miniszter levele 1587-ből Forrás: Roger Whiting 2007: *A spanyol Armada*. Debrecen: Hajja és Fiai Kiadó. 22.)

B. „A király és Armadája kezd nevetségessé válni, miközben Erzsébet királynő pontosan tudja, miként kezelje ügyeit. Bárcsak katolikus volna ez az asszony! Jobban szeretnénk, mint bármely más hithű uralkodót, hiszen nagyszerű erényekkel bír... A spanyol Armada nyugtalanságra ad okot. Az az érzésünk nem járhat sikerrel.” (A velencei követ jelentése a pápának 1587-ben Forrás: Roger Whiting 2007: *A spanyol Armada*. Debrecen: Hajja és Fiai Kiadó. 25–26.)

- a) Mely területek miatt van konfliktus Anglia és Spanyolország miatt?
.....

⁴ Olyan előzetes ismeret meglétét feltételezi a kérdés, amely miatt csak összefoglaló órán vagy témazáró dolgozatban fordulhat elő.

b) Miért kell megtámadni Angliát?

.....

c) Mi az Armada célja?

.....

d) Hogy látták a kortársak az Armadát?

.....

e) Hogy látták a kortársak Anglia politikáját?

.....

f) Miért támogatja a pápa mégis inkább a spanyolokat?

.....

g) Mi szolgált végül ürügyként az Anglia elleni támadáshoz?⁵

.....

Megoldókulcs a szöveges források elemzéséhez

1. A forrás alapján válaszolj az alábbi kérdésekre!

a) Milyen volt az azték uralkodó anyagi helyzete? Válaszodat indokold!

Az azték uralkodó rendkívül gazdag volt, erre utal a számos ékszer és drágakő, amit birtokol.

b) Kik lehetnek a látogatók, akik az uralkodó udvarába érkeztek?

A spanyol hódítók/konkviztádorok./Cortés emberei/spanyol katonák.

c) Hogyan viselkednek ezek a látogatók, mi érdekli őket a leginkább?

Kizárólag az arany érdekli őket, kapzsik, viselkedésük egyértelműen erre utal.

d) Ki a látogatók vezetője?

Hernando Cortés.

2. Válaszolj a forráshoz kapcsolódó kérdésekre!

a) Milyen címeket szerzett meg Kolumbusz a felfedezett területeken?

A felfedezett területek admirálisságát./ A megszerzett területek tengernagya lett. Alkirályi címet kapott a felfedezett területeken.

b) Milyen hasznot remélnek a felfedezésekből a szerződő felek?

Igazgyöngyöt, drágaköveket, ezüstöt és fűszereket.

c) Milyen részesedést kap a felfedezés hasznából Kolumbusz?

Minden termék értékének egytizede őt, illetve utódait illeti meg, amely az újonnan felfedezett területekről származik.

d) Kik a forrásban említett spanyol királyok?

Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella.

⁵ Olyan előzetes ismeret meglétét feltételezi a kérdés, amely miatt csak összefoglaló órán vagy témazáró dolgozatban fordulhat elő.

3. Válaszolj a forráshoz kapcsolódó kérdésekre!

- a) Mire költik az egyház jövedelmeit a forrás szerint?
Fényűzésre költik az egyház javait. (Csak az egész mondatos válasz fogadható el.)
- b) Milyen erkölcsi problémákat tapasztaltak a kor emberei a papokkal kapcsolatban?
Fényűzésben éltek, szeretőket tartottak, nem tartották meg az egyházi előírásokat.
- c) Mely fontos egyházi szabályt szegték meg a papok, ha gyermekeik születtek?
A cölibátus/papi nőtlenség szabályát szegték meg.
- d) Miért kell elkerülni azt, hogy az indiánok lássák a papok erkölcstelenségét?
Mert akkor még nehezebb lett volna őket megtéríteni, hiszen látták volna, hogy a pap-ság sem tartja be a vallási előírásokat.
- e) Hogy nevezzük azt a vallási mozgalmat, ami a papok, illetve az egyház erkölcstelenségei miatt indult Európában?
Ezt a vallási mozgalmat reformációnak nevezzük.

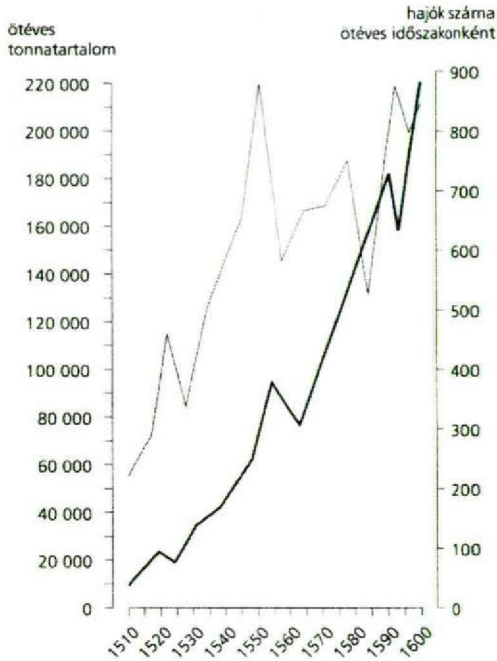
4. Válaszolj a forrásokhoz kapcsolódó kérdésekre!

- a) Mely területek miatt van konfliktus Anglia és Spanyolország miatt?
Németalföld és az Újvilág miatt./Hollandia és Zeeland tartományok és az Indiák miatt.
- b) Miért kell megtámadni Angliát?
Az Újvilágban és Németalföldön tapasztalt intervenció miatt.
- c) Mi az Armada célja?
Az, hogy Anglia megtámadása miatt az angol erőket elvonják a saját területeiktől.
- d) Hogy látták a kortársak az Armadát?
Nevetségesnek, amely nem lesz képes sikeresen végrehajtani a feladatát.
- e) Hogy látták a kortársak Anglia politikáját?
Úgy gondolták, hogy Erzsébet királynő politikája rendkívül tudatos, átgondolt.
- f) Miért támogatja a pápa mégis inkább a spanyolokat?
Azért, mert Erzsébet/Anglia protestáns/nem katolikus, ezzel szemben Spanyolország igen.
- g) Mi szolgált végül ürügyként az Anglia elleni támadáshoz?
Stuart Mária skót királynő kivégzése, amely miatt büntetőhadjáratnak nevezték az Armada támadását.

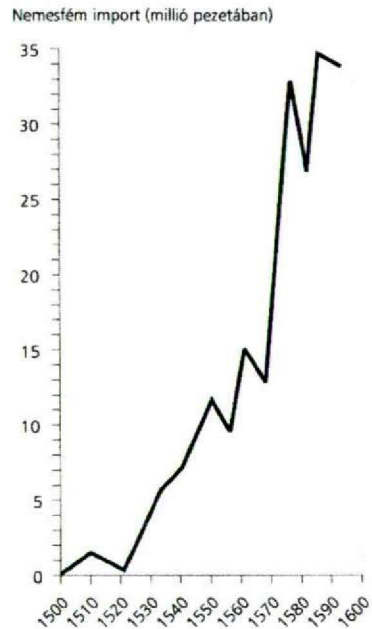
Feladatok statisztikai típusú források elemzéséhez

1. A grafikonok segítségével válaszolj a kérdésekre!

**A sevillai kikötő forgalma
(1506–1600)**

**Nemesfém (arany, ezüst)
behozatala Spanyolországba
(1500–1600)**

1. táblázat

Davies Norman 2002: *Európa története*. Budapest: Osiris Kiadó.

- Mikor volt a legnagyobb tömegű árumozgás a sevillai kikötőben?
.....
- Hányszorosára emelkedett a sevillai kikötő hajóforgalma a vizsgált időszakban?
.....
- Mely évtizedben emelkedett meg leginkább a nemesfém behozatala?
.....
- Miért kezdett el az 1520-as években meredeken emelkedni a nemesfém-behozatal?⁶
.....

⁶ Olyan előzetes ismeret meglétét feltételezi a kérdés, amely miatt csak összefoglaló órán vagy témazáró dolgozatban fordulhat elő.

2. Válaszolj a táblázatokhoz kapcsolódó kérdésekre!

A katonai potenciál növekedése 1470 és 1590 között (fő)			
Időszak	Spanyolország	Franciaország	Anglia
1470-es évek	20 000	40 000	25 000
1550-es évek	150 000	50 000	20 000
1590-es évek	200 000	80 000	30 000

2. táblázat

Paul Kennedy 1992: *A nagyhatalmak tündöklése és bukása*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kasztília kamatterhei az éves bevételek arányában	
Év	Százalék
1527	59
1542	65
1557	103

3. táblázat

Angi-Barta-Bárány et. al. 2006: *Európa az újkorban*. Debrecen: DUP.

- a) Melyik állam növelte legnagyobb mértékben a katonai erejét a korszakban?
.....
- b) Miért növekedhetett meg ennyire a katonai ereje?⁷
.....
- c) Melyik állam volt a vezető katonai hatalom a korszak elején?
.....
- d) Hogyan változott Kasztília kamatterhelése, és mi lehet ennek az oka?
.....
- e) Melyik várost fosztották ki a zsoldosok azért, mert nem kaptak zsoldot?⁸
.....
- f) Mikor történt ez az esemény?⁹
.....

⁷ Olyan előzetes ismeret meglétét feltételezi a kérdés, amely miatt csak összefoglaló órán vagy témazáró dolgozatban fordulhat elő.

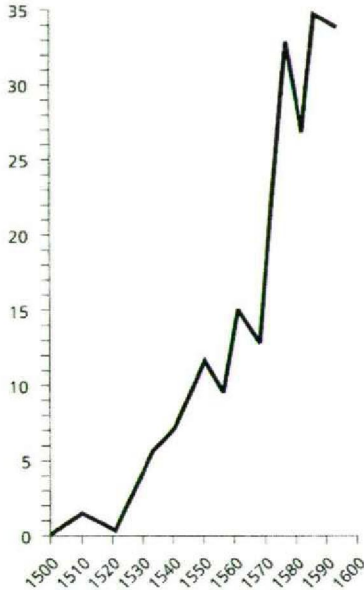
⁸ Olyan előzetes ismeret meglétét feltételezi a kérdés, amely miatt csak összefoglaló órán vagy témazáró dolgozatban fordulhat elő.

⁹ Olyan előzetes ismeret meglétét feltételezi a kérdés, amely miatt csak összefoglaló órán vagy témazáró dolgozatban fordulhat elő.

3. A grafikonok és előzetes ismereteid segítségével válaszolj a kérdésekre!¹⁰

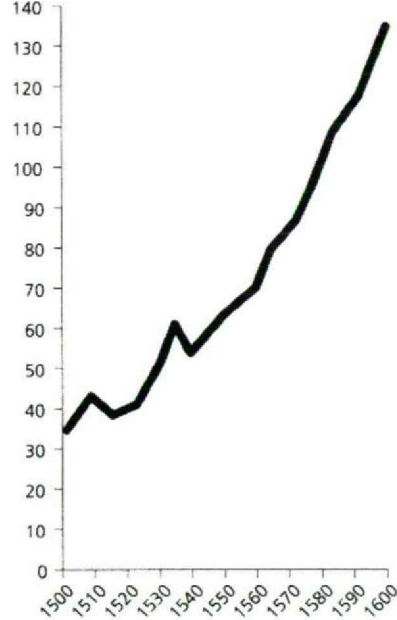
Nemesfém (arany, ezüst) behozatala Spanyolországba (1500–1600)

Nemesfém import (millió pezetában)

Közszükségleti cikkek ára (1500–1600)

viszonyítási pont: az 1570–80-as ár = 100

4. táblázat

Davies Norman 2002: *Európa története*. Budapest: Osiris Kiadó.

- Hogyan változott a közszükségleti cikkek ára a vizsgált időszakban?
.....
- Mi vezetett az árak változásához?
.....
- Hogy nevezzük ezt a világgazdasági folyamatot?
.....
- Milyen történelmi esemény volt ennek az előfeltétele?
.....
- Milyen társadalmi következményei lehettek az árak változásának?
.....

¹⁰ A feladat olyan ismereteket vár el, amely miatt csak témazáró dolgozatban fordulhat elő.

Megoldókulcs a statisztikai típusú források elemzéséhez**1. A grafikonok segítségével válaszolj a kérdésekre!**

- a) Mikor volt a legnagyobb tömegű árumozgás a sevillai kikötőben?
1550 és 1590 körül volt a legnagyobb árumozgás a kikötőben.
- b) Hányszorosára emelkedett a sevillai kikötő hajóforgalma a vizsgált időszakban?
Körülbelül tizennyolcszorosára változott./Kb. 50-ről 900-ra, azaz tizennyolcszorosára.
- c) Mely évtizedben emelkedett meg leginkább a nemesfém behozatala?
Az 1570-es években emelkedett meg leginkább.
- d) Miért kezdett el az 1520-as években meredeken emelkedni a nemesfém-behozatal?
Azért, mert ekkor hódították meg a nagy indián birodalmakat, így még nagyobb mennyiségben áramolhatott be a nemesfém az országba.

2. Válaszolj a táblázatokhoz kapcsolódó kérdésekre!

- a) Melyik állam növelte legnagyobb mértékben a katonai erejét a korszakban?
Spanyolország növelte leginkább a katonai erejét.
- b) Miért növekedhetett meg ennyire a katonai ereje?
Azért, mert a spanyol király megszerezte a német-római császári címet is és Spanyolország a felfedezések miatt sok pénzhez jutott, amiből növelhette erejét.
- c) Melyik állam volt a vezető katonai hatalom a korszak elején?
Franciaország volt a vezető hatalom ekkor.
- d) Hogyan változott Kasztília kamatterhelése, és mi lehet ennek az oka?
Ezt a hatalmas sereget csak hitelből tudták fenntartani, így Kasztília egyre több kamatot kénytelen fizetni.
- e) Melyik várost fosztották ki a zsoldosok azért, mert nem kaptak zsoldot?
Rómát fosztották ki, ez a híres Sacco di Roma.
- f) Mikor történt ez az esemény?
1527 májusában.

3. A grafikonok és előzetes ismereteid segítségével válaszolj a kérdésekre!

- a) Hogyan változott a közszükségleti cikkek ára a vizsgált időszakban?
Meredeken emelkedett.
- b) Mi vezetett az árak változásához?
Az, hogy rendkívül nagy mennyiségű nemesfém áramlott be Európába.
- c) Hogy nevezzük ezt a világgazdasági folyamatot?
Árforradalomnak nevezzük azt a folyamatot, amelyben a beáramló nemesfémek miatt az árak meredeken emelkedtek.
- d) Milyen történelmi esemény volt ennek az előfeltétele?
A nagy földrajzi felfedezések voltak az előfeltételei.
- e) Milyen társadalmi következményei lehettek az árak változásának?
Az emberek elszegényedése, kivándorlás.

Feladatok vegyes típusú források összevetéséhez

1. Válaszolj a forrásokhoz kapcsolódó kérdésekre! Az adatokat figyelmesen olvasd el, ügyelj a megjegyzésre is!

Fegyvertípusok a két flottán ¹¹				
Fegyvertípus*	Közvetlen lőtávolság (lépés)	Lőtávolság (lépés)	Armada (darab)	Angol flotta (darab)
Ágyú és rövid csövű ágyú	340	kb.1800	163	55
Mozsárágyú	320	1600	326	43
Csatakígyó	400	2500	165	153
Rövid csatakígyó	400	2500	137	344
Kis ágyú	340	1700	144	662
Kis kaliberű ágyú	320	1600	189	715
Összesen:	-	-	1124	1972

5. táblázat

Roger Whiting 2007: *A spanyol Armada*. Debrecen: Hajja és Fiai Kiadó, Debrecen.

„Az angol hajók nagyon gyorsak, és kiváló a személyzetük, így azt tesznek velünk, amit csak akarnak.” (A spanyol flotta parancsnokának szavai az első nagy csata után.) (Whiting 2007: 81–82)

„Nem merészkedtünk közéjük, oly hatalmas a flottájuk. Uram, az Isten szerelmére, küldessen kegyelmed néhány igazán nagy ágyút és hozzá való puskaport, mert ezen szolgálat igen hosszú leszén.” (Az angol flotta parancsnokának szavai az első nagy csata után.) (Whiting 2007: 81–82)

„Az Armada oly rosszul fest, hogy úgy gondolom, azzal szolgálom Felségedet, ha megmenntem azt, ami megmaradt belőle, még ha ezzel északra kell is hajóznom. A legjobb hajóink megmaradtak, és immár láthatjuk, mennyit ér a többi. A királynő flottája tengeri csatában, taktikáját, tüzéségét és mozgékonyágát tekintve, sokkal jobb.” (A spanyol flotta főparancsnokának levele a királynak 1588. szeptember 3-án.) (Whiting 2007: 81–82)

a) A táblázat alapján jellemezd saját szavaiddal az Armada fegyverzetét!

.....

.....

.....

.....

¹¹ A fegyvertípusok fentről lefelé haladva egyre könnyebbek, a hozzájuk használt ágyúgolyók is kisebbek. Az Armada 128 darab, az angol flotta pedig 187 darab hajóból állt.

b) A táblázat alapján jellemezd saját szavaiddal az angol flotta fegyverzetét!

.....

c) Mi indokolhatja az angol flotta parancsnokának kérését?

.....

d) Mi lehet az angol flotta gyorsaságának oka?

.....

Megoldókulcs a vegyes típusú források összevetéséhez

1. Válaszolj a forrásokhoz kapcsolódó kérdésekre! Az adatokat figyelmesen olvasd el, ügyelj a megjegyzésre is!

a) A táblázat alapján jellemezd saját szavaiddal az Armada fegyverzetét!

Elvárt tartalmi elemek:

- nagy lőtávolságú fegyverek túlsúlya jellemző
- a különböző fegyvertípusok hasonló számban vannak jelen
- összességében kevesebb fegyvere van a flottának, mint az angoloknak

Lehetséges tartalmi elem:

- arányaiban is kevesebb fegyver van az Armadán, mint az angol flottán, de ezek nehezebb, nagyobb lőtávolságú fegyverek
- hajónként átlagosan 9 darab fegyvere volt az Armadának

b) A táblázat alapján jellemezd saját szavaiddal az angol flotta fegyverzetét!

Elvárt tartalmi elemek:

- kisebb lőtávolságú fegyverek túlsúlya jellemző
- a különböző fegyvertípusok között jelentős aránytalanság figyelhető meg, alig van nagy ágyú a hajókon
- összességében több fegyvere van az angol flottának, mint az Armadának

Lehetséges tartalmi elem:

- arányaiban is több fegyver van az angol flottán, mint az Armadán, de ezek könnyebb, kisebb lőtávolságú fegyverek.
- hajónként átlagosan 11 darab fegyvere volt az Armadának

c) Mi indokolhatja az angol flotta parancsnokának kérését?

Kevés nagy ágyú volt a hajóikon, és azt hitte, hogy ezek hiányában nem, vagy csak igen nehezen győzheti le az erősebb fegyverekkel rendelkező Armadát.

d) Mi lehet az angol flotta gyorsaságának oka?

Az, hogy lényegesen kisebb fegyverek voltak a fedélzeten, amelyekhez kisebb ágyúgo-lókra volt szükség, így a hajók könnyebbek voltak, tehát gyorsabban mozoghattak.

IRODALOM

- Angi-Barta-Bárány et. al. 2006: *Európa az újkorban*. Debrecen: DUP.
- Davies, Norman 2002: *Európa története*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Grigulevics, I.R. 1981: *Kereszt és kard*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Kennedy, Paul 1992: *A nagyhatalmak tündöklése és bukása*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kőfalvi Tamás – Makk Ferenc 2007: *Forrástani ismeretek történelemből*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Magidovics, I.P. 1968: *A földrajzi felfedezések története*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Mészáros Ádám 2017: A levéltár-pedagógia szerepe a történelmi gondolkodás fejlesztésében. *Módszertani közlemények* 57, 2.
- Száray Miklós 2007: *Történelem II*. Budapest: Nemzeti tankönyvkiadó.
- Történelem- részletes érettségi vizsgakövetelmények.
[https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/erettsegi/vizsgakovetelmenyek2017/tortenelem_vk_2017.pdf - 2017.10.07.]
- Vajda Barnabás 2011: Forgácsok egy új történelemdidaktikából II. A forrásfeldolgozó munka didaktikája és metodikája – elmélet. *Történelemtanítás XLVI*, 1.
[<http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2011/03/vajda-barnabas-forgacsok-egy-uj-tortenelemdidaktikabol-ii-a-forrasfeldolgozo-munka-didaktikaja-es-metodikaja-elmelet-02-01-03/> - 2017.10.07.]
- Whiting, Roger 2007: *A spanyol Armada*. Debrecen: Hajja és Fiai Kiadó.

How to improve literacy and mathematical competence in source-centred history teaching

During source-centred history teaching, students carry out complex and varied activities which can improve several fields of competence simultaneously. In this paper, there are various specific tasks which can help students to develop their literacy and mathematical competence. Using sources is not only a way to acquire knowledge about history but also a tool to improve a particular competence. Other competences can also be enhanced by source processing as the teacher can combine various types of sources with numerous tasks.